

گزارش «وقایع اسرائیلیه» از فعالیت‌های جدید در تأسیسات هسته‌ای اسرائیل

در دیمونا چه خبر است؟

مهسا جعفری‌فر

تصاویر ماهواره‌ای جدیدی که اخیراً رسانه آسوشیتدپرس منتشر کرده (۳ شهریور ۱۴۰۴)، نشان می‌دهند اسرائیل در محوطه راکتور دیمونا مشغول ساخت وسازهای گسترده است. یک‌سازه بزرگ و جدید، درست در کنار راکتور قدیمی دیده می‌شود. دیمونا به طور سنتی به عنوان مرکز اصلی برنامه کارشناسانی می‌شود. کارشناسانی که با آسوشیتدپرس صحبت کرده‌اند، می‌گویند این سازه جدید ممکن است یک راکتور آب سنگین جدید برای جایگزینی راکتور قدیمی دیمونا باشد یا یک مرکز مونتاژ کلاهک‌های هسته‌ای.

ساخت وساز چندساله ادامه دارد

خبر این حفاری‌ها اولین بار در سال ۲۰۲۱ منتشر شد. تصاویر ماهواره‌ای نشان می‌داد که در نزدیکی راکتور آب سنگین اصلی، کارگران یک گودال بزرگ به شکل مستطیل با طول ۱۵۰ متر و عرض ۶۰ متر حدود ۹۰ کیلومتر با اورشلیم فاصله دارد. تصاویری که در ۱۴ تیرماه امسال توسط شرکت Planet Labs PBC گرفته شده، نشان می‌دهد ساخت وسازها در محل حفاری شدت گرفته و فراتر از تعمیرات معمولی است. به نظر می‌رسد دیوارهای بتنی ضخیم برای جلوگیری از ریزش خاک اطراف محل حفاری ساخته شده‌اند. همچنین مشخص است که این سازه جدید چندین طبقه زیرزمینی دارد. در بالای آن هم جرثقیل‌هایی دیده می‌شوند که احتمالاً برای جابه‌جایی مصالح و تجهیزات سنگین در حال کار هستند. اطلاعات موجود محدود است و سیاست‌سازان و مخفی‌کاری شدید اسرائیل باعث شده که هدف دقیق این ساخت وسازها هنوز مبهم باشد.

راکتور یا مرکز مونتاژ سلاح؟

هفت کارشناس که تصاویر ماهواره‌ای اخیر را تجزیه و تحلیل کرده‌اند، همگی در مصاحبه با آسوشیتدپرس تأکید کردند که این ساخت وساز به برنامه هسته‌ای مشکوک اسرائیل مربوط می‌شود. چون سازه جدید درست در نزدیکی راکتور دیمونا قرار دارد؛ این راکتور هیچ کاربرد برق‌رسانی غیرنظامی ندارد و عملاً یک تأسیسات نظامی-هسته‌ای حساس محسوب می‌شود. با این حال، کارشناسان درباره اینکه هدف از ساخت سازه جدید دقیقاً چیست، اختلاف نظر داشتند.

سه نفر از کارشناسان معتقدند موقعیت و اندازه محل ساخت وساز و اینکه به نظر می‌رسد چند طبقه دارد، نشان می‌دهد محتمل‌ترین گزینه، ساخت یک راکتور آب سنگین جدید است. چنین راکتورهایی می‌توانند پلوتونیوم و مواد دیگری تولید کنند که برای ساخت سلاح هسته‌ای حیاتی‌اند. جفری لوئیس، کارشناس منع‌گسترش تسلیحات هسته‌ای گفته است: «ارتفاع این ساختمان با جای دادن هسته راکتور سازگار است. با توجه به موقعیت، اندازه و نبود ساخت وسازهای دیگر در اطراف، احتمال اینکه این یک راکتور باشد، بیشتر از هر چیز دیگری است.» راکتور فعلی دیمونا که از دهه ۱۹۶۰ فعال است، بسیار طولانی‌تر از راکتورهای هم‌دوره‌اش کار کرده و بنابراین به زودی نیاز به جایگزینی یا بازسازی اساسی دارد.

این سازه فلک‌گنبد حفاظتی با دیگر ویژگی‌های استاندارد راکتورهای آب سنگین را ندارد. اما ممکن است این ویژگی‌ها بعداً اضافه شوند یا طراحی راکتور به گونه‌ای باشد که به گنبد نیاز نداشته باشد. ادوین لایمن، یک کارشناس هسته‌ای دیگر، می‌گوید ساخت وساز جدید ممکن است مربوط به راکتوری جعبه‌شکل باشد که برخلاف راکتورهای معمولی، گنبد حفاظتی بزرگ و قابل دید ندارد و بیشتر شبیه یک ساختمان مکعبی است.

گمان می‌رود اسرائیل مانند هند و پاکستان، در برنامه هسته‌ای‌اش روی محصول جانبی راکتورهای آب سنگین حساب کرده باشد. راکتورهای آب سنگین، پلوتونیوم و تریتیوم تولید می‌کنند که مواد حیاتی برای سلاح‌های هسته‌ای هستند. این راکتورها کاربرد علمی هم دارند، اما در عین حال محصول جانبی آن‌ها پلوتونیوم است که برای ساخت بمب اتم لازم است. تریتیوم هم یک ماده رادیواکتیو سبک است که برای ساخت بمب‌های هیدروژنی و افزایش قدرت انفجاری کلاهک‌ها استفاده می‌شود. حال اگر راکتور قدیمی باشد، توان تولید تریتیوم کاهش می‌یابد و برای ادامه دادن به تأمین آن لازم است راکتور را تعمیر، بازسازی یا جایگزین کنند. بنابراین، ساخت راکتور جدید ممکن است برای جبران افت تریتیوم باشد که هر سال حدود ۵ درصد فروپاشی می‌کند.

راکتور دیمونا

یک سازه بزرگ جدید
در حال ساخت استموقعیت تأسیسات دیمونا
در صحرای نقب

به عقیده چهار کارشناس دیگر هم اگرچه احتمال ساخت یک راکتور جدید مطرح است، اما این پروژه می‌تواند مربوط به ایجاد یک مرکز جدید برای مونتاژ سلاح‌های هسته‌ای باشد. البته آن‌ها تأکید کردند که شواهد ماهواره‌ای حاضر (حفاری، دیوارهای نگهدارنده، طبقات زیرزمینی) برای تمایز قاطع بین راکتور و تأسیسات مونتاژ کافی نیست و به دلیل ابتدایی بودن مراحل ساخت، نمی‌توان نظر قطعی داد.

داریل جی. کیمبال، مدیر اجرایی مؤسسه کنترل تسلیحاتی در واشنگتن گفته است: «اگر این راکتور از نوع آب سنگین باشد، هدفشان ممکن است این باشد که سوختی بسازند که بعداً بتوانند از آن پلوتونیوم جدا کنند و سلاح هسته‌ای بیشتری بسازند. از طرفی هم ممکن است بخواهند مرکزی برای نگهداری سلاح‌ها و ساخت کلاهک‌های هسته‌ای جدید ایجاد کنند.»

قدرت هسته‌ای زیر چتر ابهام

آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در پاسخ به سؤال آسوشیتدپرس درباره تحرکات جدید ساخت وساز اسرائیل در اطراف دیمونا پاسخ داد که اسرائیل «مجبور به ارائه اطلاعات درباره سایر تأسیسات هسته‌ای» به جز راکتور تحقیقاتی سوک نیست. اسرائیل یکی از چهار قدرت هسته‌ای است که هرگز به NPT پیوسته و فعالیت‌هایش خارج از چتر نظارت مستقیم آژانس انرژی اتمی است. از میان ۹ کشوری که سلاح هسته‌ای دارند، تنها ۴ کشور عضو پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT) نیستند. رژیم اسرائیل همراه با هند، پاکستان و کره شمالی، در حالی که به باور عمومی سلاح هسته‌ای دارند، اطلاعات کمی درباره برنامه‌های هسته‌ای‌شان در دسترس عموم قرار دارد؛ وضعیتی که فضای تحلیل را برای کارشناسان این حوزه دشوار کرده است.

از «کارخانه نساجی» تا دیمونا

ساخت مرکز تحقیقات هسته‌ای دیمونا، که امروز به نام شیمون پرنز شناخته می‌شود، از اواخر دهه ۱۹۵۰ با کمک فرانسه آغاز شد؛ همان زمانی که اسرائیل، پس از تجربه هولوکاست و جنگ‌های مکرر با کشورهای عربی همسایه، در فضای تهدیدهای شدید امنیتی قرار داشت. برای سال‌ها، اسرائیل هدف نظامی این تأسیسات را حتی از آمریکا، متحد اصلی‌اش هم پنهان کرد و ابتدا آن را «کارخانه نساجی» معرفی کرد. آدی کوهن، مقام ارشد وزارت دارایی اسرائیل، در جریان بازدیدش از تأسیسات هسته‌ای دیمونا، آن را به عنوان یک «کارخانه نساجی» معرفی کرد. این روایت دروغین

به تدریج به عنوان پوششی رسمی برای فعالیت‌های هسته‌ای اسرائیل پذیرفته شد. با وجود تلاش‌های موفقی نگه داشتن موضوع، در سال ۱۹۶۰، آمریکا از طریق تصاویر ماهواره‌ای متوجه ساخت تأسیسات هسته‌ای در دیمونا شد. در پاسخ، اسرائیل ابتدا ادعا کرد که این تأسیسات برای مقاصد تحقیقاتی صلح‌آمیز است و بعد توضیح داد که امکانات لازم برای تولید سلاح هسته‌ای را ندارد. نهایتاً اسرائیل و آمریکا توافق کردند که اسرائیل به توسعه برنامه هسته‌ای‌اش ادامه دهد، اما از انجام آزمایش‌های هسته‌ای عمومی خودداری کند و سیاست «ابهام هسته‌ای» را دنبال کند. این سیاست به اسرائیل اجازه می‌داد برنامه هسته‌ای‌اش را بدون جلب توجه بین‌المللی پیش ببرد. با این حال، چند سال بعد (۱۹۸۶) یک اسرائیلی به نام مردخای وانونی اطلاعات و عکس‌هایی از این تأسیسات منتشر کرد که کارشناسان راه‌به‌این نتیجه رساند اسرائیل ده‌ها کلاهک هسته‌ای تولید کرده است. وانونی پس از ۹ سال کار در تأسیسات هسته‌ای دیمونا به استرالیا مهاجرت کرد. اما پیش از ترک اسرائیل، دو حلقه عکس محرمانه از تأسیسات گرفت که تجهیزات تولید سلاح هسته‌ای را نشان می‌داد. وانونی در سیدنی با اسکار گوررو، روزنامه‌نگار آزاد کلمبیایی، آشنا شد که او را متقاعد کرد اطلاعات را رسانه‌ای کند. مدتی بعد، وانونی با خبرنگار روزنامه انگلیسی ساندی تایمز در لندن دیدار کرد و اطلاعات را فاش کرد. در اکتبر ۱۹۸۶، روزنامه ساندی تایمز مقاله‌ای با عنوان «فاش شد: اسرار زرادخانه هسته‌ای اسرائیل» منتشر کرد که اولین سند جدی بود که پرده از کلیت قدرت هسته‌ای مخفی اسرائیل برداشت. با این حال، حتی پس از این افشاگری، تا امروز، بیش از نیم قرن است که جزئیات عملیاتی و طراحی دقیق تأسیسات دیمونا همچنان در بالاترین سطح محرمانگی باقی مانده و دانش عمومی از آن بسیار محدود است.

بازسازی یا برتری؟

تحرکات جدید در دیمونا در شرایطی رسانه‌ای می‌شود که چند ماه قبل، آمریکا و اسرائیل به بهانه نگرانی از تولید سلاح هسته‌ای، به تأسیسات هسته‌ای ایران، از جمله راکتور آب سنگین اراک حمله کردند. ایران عضو NPT است و فعالیت‌هایش تحت نظارت آژانس قرار دارد. در حالی که اسرائیل خارج از این چتر نظارتی فعالیت می‌کند. تضاد میان الزامات ایران و مصونیت اسرائیل که ده‌ها کلاهک هسته‌ای دارد، بار دیگر توجه‌ها را به تفاوت در نحوه مدیریت برنامه‌های هسته‌ای در منطقه جلب کرده و نشان می‌دهد آنچه در دیمونا جریان دارد، بیش از آن که در چهارچوب یک بازسازی معمولی قابل تعریف باشد، بخشی از رهبرد اسرائیل برای حفظ برتری هسته‌ای در منطقه است.